

ונקדשותי...

הכוון חינוכי-רוחני להוראת סוגיות צניעות
ובינו לבינה במסכת סנהדרין

עורך: יונה גודמן

"מוציא שם רע" הבהרה מושגית

- סנהדרין ח, ע"א-ט, ע"ב -

הרב יהודה זולדן | מפקח ארצי לתלמוד ולתורה שבעל פה

זחכמים אומרים מוציא שם רע בעשרים ושלושה. וכי יש בו דיני נפשות מאי הוי אמר עולא בחוששין ללעז קמיפלגי רבי מאיר סבר אין חוששין ללעז זרבנן סברי חוששין ללעז רבא אמר כולי עלמא ללעז לא חישינן והכא בחוששין לכבודן של ראשונים קמיפלגי.

- א. **בין אירוסין לנישואין:** הפסוקים מפרידים בין האירוסין - או בשמם האחר: הקידושין - לבין הנישואין. בעבר היה מקובל שמזמן האירוסין \ הקידושין ועד הנישואין חלפה תקופה של עד שנה, שבה עדיין שהתה האישה בבית אביה.⁷ מעמדה המשפטי של האישה בתקופה זו היה לזה לזה של אישה נשואה, על אף שעדיין לא נתקיימו קשרי אישות בינה לבין בעלה: "זכיון שנקנית האשה ונעשית מקודשת אע"פ שלא נבעלה ולא נכנסה לבית בעלה, הרי היא אשת איש, והבא עליה חוץ מבעלה חייב מיתת בית דין, ואם רצה לגרש צריכה גט" (רמב"ם, הל' אישות א, ג).
- ב. **הסבר פיזי:** יש הבדל פיזי בין בתולה ובין בעולה. לבתולה יש "בתולין", שהם קרום רירי שמכסה לחלוטין או רק מקיף את הנרתיק של האישה. התורה מצביעה על הימצאותם של הבתולין גם כביטוי לכך שהאישה לא קיימה קשרי אישות קודם לכן עם אדם אחר.⁸ לאחר הפעם הראשונה שהיא מקיימת קשרי אישות, ניתק הקרום לתמיד.

7. **הערת עורך:** להרחבה בנושא זה, ראו ראיון עם הרב שלמה אבינר בחוברת זו.
8. על משמעות העניין מבחינה רוחנית, ראה: הרב יהושע ויצמן, מיטב הארץ, עמ' 528-530.

ג. המקור בתורה: "כי יקח איש אשה ובא אליה ושנאה, ושם לה עלילת דברים והוציא עליה שם רע ואמר את האשה הזאת לקחתי ואקרב אליה ולא מצאתי לה בתולים" (דברים כב, יג-יד). במקרה זה תובע אבי הנערה את הבעל על העלילה שהעליל, ועל בית הדין מוטל לבדוק את העניין. אם הסתבר שאכן מדובר בעלילה, אז "ולקחו זקני העיר ההוא את האיש ויסרו אותו וענשו אתו מאה כסף ונתנו לאבי הנערה כי הוציא שם רע על בתולת ישראל ולו תהיה לאשה לא יוכל לשלח כל ימיו" (שם, יח-יט). אך אם הסתבר שהבעל צדק: "ואם אמת היה הדבר הזה לא נמצאו בתולים לנערה. והוציאו את הנערה אל פתח בית אביה וסקלוה אנשי עירה באבנים ומתה כי עשתה נבלה בישראל לזנות בית אביה ובערת הרע מקרבך" (שם, כ-כא).

ד. במי מדובר: מדובר על איש שנשא נערה ("אבי הנערה", "הוציאו את הנערה", ועוד). 'נערה' היא הגדרת גיל: בין גיל שנים עשרה לגיל שנים עשרה וחצי. מעל גיל זה היא נקראת 'בוגרת' (רמב"ם, הל' אישות ב, א-ב). המוציא שם רע על קטנה או על בוגרת פטור מקנס ומלקות (רמב"ם, הל' נערה בתולה ג, ב).

ה. האירוע: הבעל חושד שאשתו הנערה זינתה תחתיו בתקופה שבין האירוסין לנישואין. זוהי האשמה חמורה מאוד. אם יביא עדים לכך שזינתה ובית הדין יקבל את עדותם, היא צפויה לעונש מיתה, ועל כן הדיון הוא בפני סנהדרין קטנה, הדנה בדיני נפשות. אם העדים יוזמו, הם עצמם ייענשו במיתה, והבעל ילקה וישלם לאבי הנערה מאה כסף.

ו. עדים: בעל שמוציא שם רע על אשתו חייב להביא לכך עדים. די בכך שעדי אמת יעידו שהאישה נסתרה עם מישהו אחר במקום שבו היו שניהם לבד, ועל בית הדין יהיה מוטל לחקור ולברר האם היו ביניהם קשרי אישות. זו משימה לא פשוטה להוכחה (כיום, יש ששוכרים חוקרים ובלשים שיעקבו ויביאו הוכחות, ויש מורכבות הלכתית ביחס לשאלות האם ניתן לקבל עדויות אלה מאחר שהעדים נוגעים בדבר, האם עדותם אמינה, ועוד).

ז. הדין: אם לא יהיו עדים לכך שזינתה בתקופה זו, אך יוכח באמצעות בדיקה רפואית שאכן היא לא הייתה בתולה שלא מחמת מכה או משהו מעין זה ("מוכת עץ" בלשון המשנה), תביעת הבעל תסתכם בהורדת סכום הכתובה שלו התחייב. לכתולה מתחייבים לתת מאתים זוז, ולבעולה - מאה זוז (משנה, כתובות א, ב-ח). הדיון יהיה בפני בית דין של שלושה, הדנים בדיני ממונות (על אופי התביעה כאן נחלקו חכמים ור' מאיר במשנה, וכן הראשונים).

ח. **"ואם אמת היה הדבר"**: כאמור, אם הסתבר באמצעות העדים שהאישה אכן זינתה, ממילא היא תיענש במיתה. אם אין עדים, התביעה היא כספית בלבד.

ט. **הפן הרגשי**: בסוגיה אין התייחסות לתהליך הנפשי או הרגשי שעובר על הבעל, על האישה, או על שניהם, לאחר שנודע שהאישה איננה בתולה למרות שנישאה על דעת כן. הדיון הוא, כדרכה של הגמרא במקומות רבים, במישור המשפטי בלבד. סוגייתנו לא עוסקת בשאלות של נישואין בעקבות משבר, או במשהו מעין זה. לב הדיון המשפטי עוסק בשאלה בפני איזו גוף שיפוטי תידון התביעה של "המוציא שם רע", והאם זהו עיסוק בדיני ממונות או בדיני נפשות.

י. **הבעל מול אבי הנערה**: התביעה של הבעל היא מול אביה של הנערה, שכן הטענה מופנית אליו. נראה כי הוא מואשם בכך שלא חינך את בתו, ולא שמר עליה שלא תזנה בתקופת אירוסיה. על כן גם עונשה מתבצע בפתח בית אביה: "והוציאו את הנערה אל פתח בית אביה וסקלוה אנשי עירה באבנים ומתה כי עשתה נבלה בישראל לזנות בית אביה ובערת הרע מקרבך" (דברים כב, כא). סיבת הדבר: "יבואו גידולים רעים שגדלו, יתנבלו הן וגידוליהן" (ירושלמי, כתובות ד, ד). האחריות מוטלת על הנערה ועל הוריה.

יא. **עלילת שווא**: אם יתברר שהארוס העליל על הנערה, והיא לא זינתה, הבעל לוקה ("ויסרו אותו") ועליו לפצות את אביה. הסביר זאת הרב מאיר שמחה הכהן מדוינסק (משך חכמה, דברים כב, יז):

*אביה תובע מה שמגיע לו, שהוא הוציא עליו שם רע שהוא ימ־
סור את בתו לזנות ויחנכה בחינוך פרוע כזה שתזנה בבית אביה.
[...] שיאמר על בתי ומה שגדלתי אותה, שהיא זנתה אחרי שומרי
אותה בחינוך טוב, הוא חרפה לי וכאילו שם עלי עלילות דברים.
לכן ישלם עבור הבזיון של אביה.*

*הבית שבו מתחנך האדם הוא המעצב העיקרי של דמותו ואישיותו.
הערכים, המסרים והתכנים המוקנים בבית הם אלו שמעצבים את
הדרך של המתחנך או המתחנכת.*

יב. **כבוד ישראל**: בהקשר זה, התורה משתמשת בביטוי חריף מאד: "כי הוציא שם רע על בתולת ישראל". הסביר זאת הרב שמשון רפאל הירש (דברים כב, יט):

בית הדין מביא לתודעת החוטא את העוול המשווע מכל בחינותיו. הוא לוקה על החטא הסובייקטיבי, שהרי ניצל לרעה את כח הדיבור ועבר על אזהרת "לא תלך רכיל" (ויקרא יט, טז). [...] מאת השקל המשתלמים על ידי הבעל אינם פיצוי לאשה הצעירה על נסיון ההאשמה המחללת את כבודה, אלא ישראל - כבוד האומה בכללותה, הוא שנפגע על ידי ההאשמה הזאת המחללת את כבודה של בת ישראל. לפיכך הכסף הזה הוא קנס המשתלם במישרין אל כלל האומה. האומה היא התובעת את הכסף הזה כקנס משום שביזה את אחת מבנותיה, ומידי האומה ייטול האב את הסכום שנשתלם על ידי הבעל כי הוציא שם רע על בתולת ישראל. כל אב הוא שליח האומה, ובטהרה המוסרית של בנותיו הופקד בידי היקר שבאוצרות אומתו. כאשר ייטול האב מידי נציגות האומה את הקנס ששולם על ידי מוציא דיבת בתו, הרי זו ההכרה המתבטאת בכך: צניעות הבת שנתגלתה בתומתה היא בראש ובראשונה זכותו של האב, זכותו של הבית שהשכיל לחונך ולטפח בבתו את פנינת העושר הלאומי היהודי, את צניעות האשה. ורק אם האב כבר מת, תזכה הבת בסכום המשתלם על ידי מי שהוציא את דיבתה (ע"י כתובות מד, ע"ב). משום כך הסכום המשתלם על ידי מוציא שם רע הוא קנס, סכום קבוע שאיננו תלוי בפרט, וכאן לא נאמר: "הכל לפי המבייש והמתבייש" (בבא קמא פג, ע"ב), שכן ביזוי האומה באחת מבנותיה, ביזויה של "בת ישראל" - הוא המתכפר בקנס הזה; ולפיכך "אחד שהוציא שם רע על גדולה שבכהונה, ועל קטנה שבישראל, נותן מאה סלע" (ערכין טו, ע"א).

ג. קשרי הבעל והאישה והתרתם: "ולו תהיה לאשה לא יוכל לשלחה כל ימיו" (שם, יט). התורה מטילה על הבעל אחריות גדולה. הוא פגע בשמה הטוב של הנערה, ועל כן עליו לתקן את העוול שעשה בכך שיהיה נשוי לה כל ימי חייו. יש סבירות גבוהה שחיי הזוגיות עם הבעל לאחר ניסיון העלילה לא יהיו טובים. כמו כן, ייתכן שהקשרים עם אביה ועם משפחתה המורחבת יהיו רעים. לכן, אם האישה רוצה להתגרש ממנו היא רשאית, אך הוא מצדו אינו יכול לבחור

באפשרות של ניתוק הקשר. הוא מצווה לשקם ולתקן את העוולה שמראשית הנישואין, עליו לשנות את תפיסתו ביחס לאשתו, ולעמול על בניית מערכת זוגית בריאה ותומכת.

יד. המציאות כיום: הדיון בשאלה זו כיום אינו מצוי. כבר קרוב לאלף שנה מקובל לאחד את האירוסין \ הקידושין עם הנישואין, תחת החופה.⁹ בנוסף, כיום לא מתחננים בגיל כה צעיר. גיל הנישואין הוא עשרים ומעלה בדרך כלל. כמו כן, לצערנו יש המקיימות קשרי אישות בצעירותן, והדבר ידוע מראש גם לבעל העומד לשאתה לאישה.¹⁰

9. בימינו, זוג מאורס נקרא כך בהשאלה, ובשפת ההלכה הוא מכונה "משודכים". ראו בהרחבה: במעגלי ההלכה - מסלול תלמוד, עמ' 118-120.

10. ראו הרב יועזר אריאל, "טענת בתולים בזמן הזה", תורת המשפט.
<http://98.131.138.124/articles/ASSIA/ASSIA57-58/R0571062.asp>